

Т. Галамага

Сьогодні педагоги, батьки, бібліотекарі з тривогою говорять про те, що діти дедалі менше читають. Результати сучасних досліджень читання юнацтва, у порівнянні з даними розвідок 90-х років, свідчать, що престиж читання знизився і перевага віддається іншим дозвіллевим заняттям – спілкуванню з ровесниками, перегляду телевізійних програм і прослуховуванню сучасної музики. На процеси соціалізації особистості підлітка все більше впливають засоби масової інформації (ЗМІ). Змінюється і домашнє середовище, в якому дорослішає підліток: до домашньої бібліотеки додається фонотека, відеотека, комп'ютерна ігровека. В Україні набирає темпів процес, що в Америці і Європі у 80-ті роки одержав назву “криза читання”.

Стурбованість світової громадськості викликає падіння показників підліткового читання і збільшення часу, який вони проводять перед екранами телевізора або комп'ютера. За даними досліджень, читачі відрізняються від нечитачів рівнем інтелекту. Вони здатні творчо мислити, швидше знаходити правильне рішення, мають великий обсяг пам'яті й активну уяву, краще володіють мовою.

ЗМІ, даючи інформаційно-пізнавальний і розважально-компенсаторний ефект, разом з цим, і впливають негативно. Перш за все, це інформаційні перевантаження, тобто великий обсяг вживаної підлітками інформації, що призводить до перевтоми і нервових зривів (у неврології вже входить термін “інформаційний невроз”).

Насторожують і кримінальні наслідки отримання інформації зі ЗМІ: нарівні з дорослими підлітки дивляться фільми з насиллям і вбивствами. Найбільш типові цілі і мотиви дій кіногероїв – здійснити вбивство злочинців, помститися, вирватися з ув'язнення, врятувати своє життя, розбагатіти тощо. Такі загальнолюдські цінності, як дружба, справедливість, честь і гідність, представлені вкрай слабо. Наркотизуючий ефект з'являється тоді, коли підлітки плутають події фільмів з реальним життям, сліпо слідуєть вчинкам екранних героїв (не завжди позитивних). Все це штовхає підлітків на девіантну поведінку.

Схожі негативні процеси спостерігаються і в читанні юнацтва: в ньому все більше стає продукції масової культури низької художньої якості. Сюди з повним правом можна віднести деякі трилери, детективи, фантастику, пригодницькі, містичні твори та романи жахів. Властивий підліткам інтерес до всього незвичайного, загадкового, до таємниць природи здебільшого задовольняється не науково-пізнавальною, а іншою літературою: з астрології, магії тощо.

Замість дитячої та юнацької літератури підліток читає книги для дорослих, причому інколи сумнівного змісту. Відбувається заміщення серйозної, більш складної для сприйняття, але необхідної української класики, шедеврів світової літератури розважальною продукцією масової культури. Її гірші зразки все більше вкорінюються в читацький і глядацький світ підлітка. Загальною тенденцією є підсилення розважального читання. Захистити свідомість дитини від агресивної псевдокультури – турбота, перш за все, держави.

Проблема захисту і підтримки дитячого читання вже давно хвилює батьків, педагогів, бібліотекарів у багатьох країнах світу. Приклад західних країн (Франції, Німеччини, Данії) переконує в тому, що політика в галузі читання може здійснюватися за допомогою програм різного рівня: загальнодержавних, регіональних, місцевих.

Ініціаторами і організаторами таких проектів можуть бути різні соціальні інститути: школа, бібліотека, сім'я.

Хочу розповісти про програму захисту і підтримки читання підлітків “Натхнення”, розроблену мною і впроваджену в бібліотеках шкіл та для дітей м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області.

Створювалася вона з метою збагачення розвитку юнацтва, забезпечення єдиного процесу його соціалізації. Програмі притаманний насичений освітній зміст, що відповідає пізнавальним інтересам сучасного підлітка. Побудована на принципах гармонійності виховання, програма передбачає активну взаємодію школярів із різними сферами культури: літературою, рідною мовою, театром. Широкий освітній зміст стає основою для розвитку допитливості, пізнавальних здібностей, для задоволення індивідуальних нахилів та інтересів дитини. Також однією з цілей програми “Натхнення” є прилучення підлітків до джерел народної культури України.

Програма має такі методичні характеристики:

- рекомендаційний аспект;
- орієнтованість, перш за все, на формування світоглядної культури підлітка;
- вікова диференціація і логічна спадкоємність;
- варіантність змісту;
- композиційна єдність всіх структурних блоків у цілому при збереженні можливості внесення будь-яких корективів у зміст кожного з них;
- чітко визначені терміни реалізації.

Важливий акцент у програмі “Натхнення” зроблено на вихованні юнацтва на гуманістичних та естетичних засадах. Дуже важливо, щоб підлітковий вік став періодом, коли в дитини пробуджується почуття своєї причетності до світу, бажання здійснювати добрі справи й вчинки, здатність відчувати красу.

Найбільш близькі та природні для підлітка види діяльності – це спілкування з дорослими і ровесниками, гра, образотворча, художньо-театральна діяльність. Саме вони забезпечують інтенсивний інтелектуальний, емоційний розвиток особистості.

Девіз програми “Натхнення”: “Відчувати – пізнавати – творити”. Ним визначаються три взаємозв’язані лінії розвитку підлітка, що пронизують всі розділи програми, надаючи їй цілісності і єдиної спрямованості.

Лінія почуттів визначає напрям емоційного розвитку підлітка й забезпечує емоційно-комфортний стан дитини в референтних для неї групах спілкування з дорослими і ровесниками. Програма ставить завдання розвитку в юнацтва емоційної чутливості, здатності до співпереживання, виховання естетичного смаку.

Естетичний смак підлітків активно розвивається через прилучення до літератури, музики, живопису, народної культури, театру. Єдність естетичних почуттів і моральних переживань є основою для розуміння цінностей всього, що створено природою і людиною.

Лінія пізнання у програмі ґрунтується на характерному для підлітка прагненні одержати нові знання та нову інформацію, на широкому спектрі інтересів. Завданням є сприяння розвитку пізнавальної активності, допитливості, розумових здібностей, культури мови, спонукання до самостійного пізнання світу і мислення.

Значну увагу у програмі приділено лінії творчості, що розглядається в єдності з лініями пізнання і почуттів. Завданням є пробудити творчу активність підлітків, стимулювати їхнє уявлення і фантазію, бажання включитись у творчу діяльність.

Творчість – актуальна потреба юнацтва. Вхідження в життя, адаптація в ньому, визначення себе, своїх можливостей і меж, ролі і значення в цьому світі – все це вимагає від підлітка творчої активності, від цього залежить його працездатність. І природа потурбувалась про це. Творча активність підлітків зумовлена їхніми віковими психологічними особливостями: сенситивністю (домінуючою чутливістю), синкретизмом (цілісністю) їхнього світосприйняття, а також руховою гіперактивністю та інтересом до діяльного контакту з дійсністю.

В отроцтві особливо активно проявляється естетична природа творчості, що знаходить своє відображення у вільних художніх імпровізаціях (словотворчості, малюванні, лицедійстві тощо). Творчість

дає підліткам радість особистої самореалізації, почуття власної гідності.

Розвиваючі методики передбачають індивідуальний підхід: підлітки можуть виконувати різні варіанти творчих завдань (написати самому вірш, казку, фентезі, придумати і зіграти етюд, дати назву скульптурі, картині). При цьому особисте зростання підлітка розглядається як його індивідуальна перемога.

Особливу роль у цьому плані відіграє театр – одна з найбільш яскравих, емоційно насичених форм засвоєння дійсності. Театр для юнацтва є унікальною розвиваючою моделлю. Підліток освоює чужий досвід і здобуває власні знання через діалог. Навчання театрального мистецтва треба розглядати як спосіб навчання культури спілкування, співробітництва з людьми.

Ось лише один із прикладів. У театральній студії СШ № 7 м. Дніпродзержинська взаємовідносини з дітьми будуються на основі **спільної** діяльності всіх її членів. Не розглядання краси, а **співрозглядання**, не переживання сюжету, а **співпереживання**, не самотнє входження у світ театру, а входження сумісне – на основі **співтворчості**, **співробітництва** – ось основа, фундамент діяльності театру-студії. Сама театральна гра дає можливість реалізувати найбільш важливе завдання: виховати і розвинути художній смак і повагу, інтерес до літератури й читання.

Зараз, коли спостерігається тенденція повної заміни читання переглядом теле- і відеопродукції, назріла необхідність повернути підлітка до книги. Тому обов’язковим компонентом занять театру-студії є читання літературних творів як основи етюдів, міні-спектаклів, окремих сцен, як правило, кращих зразків класичної і дитячої літератури – І. Котляревського, Г. Квітки-Основ’яненка, М. Старицького, О. Пушкіна, О.Уайльда, Є. Шварца та ін.

Одним із результатів програми “Натхнення” є підготовка двох збірників віршів учнів СШ № 7 “Шкільна пора” й “Мое місто” (до 250-річчя м. Дніпродзержинська).

Як відомо, нерозвиненість художніх потреб призводить до зниження рівня духовних потреб. Вплив програми “Натхнення” на особистий розвиток підлітків відзначали, перш за все, самі діти, а також батьки і педагоги. Вона сприяє процесам спілкування, реалізації внутрішнього творчого потенціалу практично кожного підлітка.

Програма допомагає збагатити зміст роботи з юнацтвом, задовольнити його потреби в пізнанні і творчості, вона сприяє прилученню до читання кожного підлітка залежно від його можливостей і рівня розвитку.